

է. և թէ այս վաճաճ պարտեալ և նախակա լըդ ձեռամբ Աղքեցեանները Մի անգամ կ'ըլլայ կարգաւոր և օրինակ իշխանութեան մը, որ Հայկական կողմէն, որ մերթ ինքնազոր ի, և մեր հարկադրութեամբ Աղքեցեան տակաւ Մարտից, ինքեց Հայոց աշխարհին երկնազարեան ամաց տեղադրութեամբ, զայս պատմութիւնը մեզ ազգային այսպէս ընդունած եմք ի նախնեաց անոր իբր հարգանք և անկասկածելի ազգային պատմութիւն նախնական ժամանակն սակայն պատմական արտաքին ընդհանր գիտութիւնը, կամ թէ իւր այսօրու փոխան անուանել կոչուող Բաբայ (Ինքեց) պատմութիւնը, որ ոչ ազգային է, այլ ամենազգային և համայնազգային, զայդ պատմութիւնը ինքն եւս ի մէջ, բայց ընդունելի, մինչեւ որ անարժանահաստ և աներկբայակի չտուեց: Քանզի այդ դրական պատմութիւն մասն է և նկիւթ այն իմաստաբարեան մեծի ձեռնարկութեան որ զանգեցեան բովանդակ դպաստեց, եթէ բովանդակ և եթէ ըստ յարդակական իրողէ իրողէ ժողովը համայն իրենց անազգայնութիւն օրինքն, և նոցա միազգայնութեամբ մեր զանգեցեան, և եթէ օրէնքն ըսել, իբր արձան կանգնել յայտնական գիտութեան: Դորեւ և խորհուրդը միաբան արժանի պատկեր քան զմեզ իմացեանը: Այդ գիտութեան արժանի կը թուց բազկացուցիչ և շարախիշ (տեղադրութիւնն է աներկբային ստուգելու խնամ, և արուեստաւոր քանդակութիւնը, որ կ'ըլլէ նաեւ պատմական անազգայնութիւնը գրեթէ մանկամարկի մէջ: Կեանքն վերանշար, որպէս զի միաշարադրել մէն բովանդակ մասանքն իմաստութիւն մը քանի որ այդ անկրկային ստուգութեան կնիքը և հարստութիւնը ընդունած է, եթէ տառադրել ան չանուանուի, գեթ աւելորդ անուանուի իրեն կը տրուի, որ վերջէս օրինաստեղծ և ընդունելի պատմութիւն է: Այդ աւելորդութիւնը տառադրելու համար պատմութիւն մը՝ որպիսի լիակցայ, որպիսի և ազգի վերաբերել և ամ ժամանակի, հարկ է որ քննարկութեան հարցին անցին: Տարաբար զայն որ այդ հայոցին հարն և կայսրեանը ահաւոր են և բուն, և մասնաւոր ազգայնական փոփոխ և զիւրդաց մարմինը քստմեցուցիչ և խորթ սակայն և այդպէս կարեւոր է որ ինքեցեան, և անոր բոցերէն անցին նաև որ ազգային պատմութիւնը, որպէս զի չոր արատ և ինչ որ օտարութի խառնաբաշխ կան իմա, դատուի, զտուի ուկեղէն փայլ և էութիւն աւանդութիւն մտաց դաստիարակութեանը: Եւ ի յաջ մեր նախ իսկ ազգային պատմութեան, և եթէ ի յաջ մեր այժմեան ձեռնարկ:

Ի յաջ մեր ազգային մտաւոր դաստիարակութեան ըսիք, քանզի անդտեմ ընտանք և մանկական ուսումնարանութիւն իսկ նկիւթական մարմնային հետ որոտեմ ուշ ընկել մեր խոհան մարմնային դարգացմանը և ուղիղ կրթութեանը, այն մտաց կ'ընտեմ, որ մեր ազգայն բովանդակ կենաց առաքնործքն որ ըլլայ և կարաստը՝ այդ կրթութեանը և այդ կազմուրումը չեն տաք: Ինչ որ ոչ վերական պատմութեանը և որ զայն առասպելներ, որք երեսակայութեան միայն գիտելի վտակ և բորբոքեց իրենց անիմաստ և հնացեալ ժողովրդաբանութիւն վտանգ կայ որ մտքն միջնաբեր, կուրացեալ և իւր ընթացեալ հասկանալի կորսնցուցէ: Եթէ առասպելն աւանդել հարկ է, իբրեւ աւանդել անտեմեան եմք, և ոչ իբր ճշմարտութեան: Իսկ հայտնաբեր են և քամահորթ պային անուանը, զգացմանը և պատմութեան եթէ այդ առասպելաց պատմութեանը մեր ազգային սրբալիկ պատմութեան, — այն պատմութեան կնիքն ինքն առաջ և դրական և մեր այժմեան ինքն կենական հետեւութիւններն աւելորդ ունիմք: Մեր օրաթիղի բաւարարութիւն թողունք մեր ամապական ձեռնարկ մէջ իրենց սյուրական հասկանալի խաղերը խաղալ, և մեզ հանդիստեաց մերք ընդ մերք արեւոր տեղաները չեղարացունել: Իսկ մեզ որ քննեն տղորդական տուած օրէնքն ուղղելու դուրս ուղիղ, հարկաւոր է որպիսի ներքին հաստատութեան և անդրդեմին: Հնաքնքն բանաբաւ ընկեամք, զիւրեան տուտին որոյնքն և աւանտոր զորոյց յաւասպելաց, պէտք ուսանելու մեր ազգային պատմութեանը՝ զի յայնմ կ'ընենու եմք եթէ մեր ինքն չեղարկ կենաց վրայ ընելու աւանտաւորութեան դատարանը, և մեր մտաւոր քաղաքացման զործութեանը ինքն ինքն մէջ կը:

Իսկ նուազ օրուտ կը բազէ այդ վաճաճ

